

ВІДГУК
офіційного опонента
кандидата економічних наук
Хомик Олександри Дмитрівни
на дисертацію Ханіна Семена Григоровича
на тему «Ендогенні чинники модернізації економіки регіонів України в
сучасних умовах»,
подану на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук
за спеціальністю 08.00.05 – розвиток продуктивних сил і регіональна
економіка

1. Актуальність теми дисертаційного дослідження та її зв'язок з
науковими програмами, планами, темами

Сучасні умови суспільного розвитку в Україні характеризуються активними трансформаційними процесами, що полягають у реформуванні системи державного управління у напрямі децентралізації владних повноважень, формуванні засад державної регіональної політики, що спрямовуються на саморозвиток регіонів та максимальне задіяння власних ресурсів та можливостей. Ці процеси значною мірою здійснюються під впливом досвіду європейських країн у сфері регіональної політики та досягнення проголошених цілей сталого розвитку.

Практика європейських країн свідчить, що успішний розвиток регіонів повинен базуватися на власних можливостях та максимально ефективному використанні їх внутрішніх ресурсів, на розширенні повноважень та функцій влади на регіональному рівні з одночасним посиленням відповідальності як перед населенням, так і перед державою одночасно.

Це зумовлює необхідність модернізації регіональних економік у напрямі підвищення їх конкурентоспроможності та інвестиційної привабливості, інноваційності, а також формування системи мотиваційних механізмів як з боку центральних органів влади, так і місцевих, щодо прискорення розвитку територій за рахунок ендогенних чинників. Це, у свою

чергу, сприятиме підвищенню рівня життя населення та нівелюванню диспропорцій соціально-економічного розвитку регіонів.

Саме на вирішення цих завдань спрямовується тема дисертаційної роботи С. Г. Ханіна, що обумовлює її актуальність. У роботі поглиблено теоретичні положення та сформовано практичні рекомендації щодо задіяння ендогенних чинників модернізації економіки регіонів України в сучасних умовах.

Здійснене дисертаційне дослідження відповідає сучасним напрямкам розвитку економічної науки та безпосередньо пов'язане з тематикою науково-дослідних робіт, що проводилися у ПВНЗ «Міжнародний науково-технічний університет імені академіка Юрія Бугая», а саме з темами: «Підвищення ефективності структури економічних систем на різних рівнях функціонування» (ДР № 0118U001589), де автором запропоновано модель економічної безпеки в системі сталого ендогенного зростання регіонів України в сучасних умовах, що забезпечує проведення дієвої політики модернізації економіки регіонів з урахуванням ендогенних чинників розвитку та дає змогу вчасно реагувати на різні геополітичні зміни, забезпечувати інклюзивність сталого розвитку регіонів, максимально використовувати наявний економічний потенціал регіону; «Модернізаційні детермінанти трансформації суспільно-територіальних систем України в умовах посилення процесів євроінтеграції» (ДР № 0118U001588), у межах виконання якої дисертантом визначено завдання модернізації економіки регіонів щодо: інноваційного, соціального, економічного, інклюзивного, екологічного розвитку економіки регіонів та активізації задіяння ендогенних ресурсів регіонів у напрямі парадигми сталого розвитку (акт впровадження № 20/00026-а від 22.01.2020 р.).

2. Ступінь обґрунтованості наукових досліджень, висновків і рекомендацій, їхня достовірність та наукова новизна

Основні науково-теоретичні положення, методичні підходи, оцінки, висновки дисертаційного дослідження С. Г. Ханіна є науково-обґрунтованими

та достовірними, що забезпечується коректністю постановки наукових і практичних завдань, комплексністю використання методичних прийомів, глибоким вивченням вітчизняних та зарубіжних наукових джерел, логічністю теоретичних викладок, опрацюванням значного масиву економіко-статистичної інформації. Наукова обґрунтованість і достовірність результатів дисертаційного дослідження також обумовлена застосуванням сучасних методів наукового дослідження, кваліфікованим відбором, систематизацією та об'єктивністю оцінки інформації.

Обґрунтованість та достовірність результатів дисертаційної роботи С. Г. Ханіна підтверджується апробацією та позитивною оцінкою її положень на міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях, публікаціями у фахових та інших виданнях, впровадженням результатів дослідження у діяльність суб'єктів державного та регіонального управління та у навчальний процес.

Автором викладено власну точку зору відносно модернізації економіки регіонів, концептуалізації взаємозв'язку економічної безпеки регіональних господарських систем з процесами сталого розвитку, тенденцій спрямування ендогенних ресурсів регіону у розвиток продуктивних сил на засадах сталості. Наукові положення та висновки, які виносяться на захист, одержані автором самостійно.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в наступному:

Здобувачем поглиблено теоретичні положення щодо модернізації економіки регіонів та сформульовано практичні рекомендації відносно задіяння ендогенних чинників активізації модернізаційних засад.

Зокрема, обґрунтовано критерії модернізації економіки регіонів, урахуваючи циклічність економічного розвитку; забезпеченість залучення інвестиційних ресурсів у інноваційний розвиток; багатополлярність при дотриманні інтересів суб'єктів регіонів; цифрову трансформацію; революційність; доцільність імплементування та композиції стратегічних інтересів, що сприятиме залученню ендогенних чинників модернізації економіки регіонів в сучасних умовах (стор. 53-63, 179-181).

Автором виокремлено завдання модернізації економіки регіонів, що корелюються за інноваційним, соціальним, економічним, інклюзивним, екологічним спрямуванням економічного розвитку регіональних господарських систем відповідно до поставлених цілей їх модернізації у напрямі сталого розвитку та євроінтеграційного вектору України (стор. 54-56, 59-67).

Дослідження теорій розвитку продуктивних сил та впливу на ці процеси ендогенних факторів дало можливість сформулювати методологічні засади дослідження процесів активізації залучення ендогенних чинників модернізації економіки регіонів в сучасних умовах, що базуються на методології системного, ресурсно-функціонального та синергетичного підходів щодо модернізації регіонів та системі загальноекономічних принципів, спрямованих на виділення та узгодження загальноекономічних процесів, явищ, а також специфічних принципів модернізації економіки регіонів та активізації залучення ендогенних чинників регіонального розвитку (стор. 74-82).

Проведений аналіз існуючих методичних підходів оцінювання впливу ендогенних чинників на модернізацію регіональної економіки дав можливість автору удосконалити методичний підхід щодо оцінювання впливу ендогенних чинників на стан розвитку економіки регіонів, у якому для обґрунтування оціночних параметрів запропоновано використовувати метод експертних оцінок Т. Сааті у вигляді матриці порівнянь для загальної оцінки кожного часткового показника (стор. 109-113), що дало можливість розрахувати інтегральні індекси економічного розвитку регіонів (стор. 102-118).

Автором запропоновано використання методу матричної гри для визначення впливу найбільш впливових ендогенних чинників на економічний розвиток регіонів шляхом оптимізації вибору стратегії гри за коефіцієнтами впливу ендогенних чинників на комплексний інтегральний індекс для двох регіонів, близьких за рівнем значення комплексного інтегрального ендогенного індексу (стор. 119-121).

Запропоновано інструменти активізації використання ендогенних чинників модернізації економіки регіонів, що засновані на розробленій мотиваційній

стратегії прискореного становлення новітніх форм територіальної організації регіональної економіки через формування інноваційної інфраструктури та стимулювання мотивації суб'єктів регіону до саморозвитку, пошуку нових рішень, задіяння наявних ендогенних чинників та нерозкритого потенціалу розвитку регіонів (стор. 204-209, 212-217).

Обґрунтовано напрями щодо посилення та забезпечення економічної безпеки регіонів за використанням комплексного багатоцільового підходу з боку регіональних та місцевих органів влади для максимального залучення ендогенних ресурсів, забезпечення стійкості економічного зростання регіонів, їх фінансової самодостатності та інклюзивного розвитку, а саме у напрямі: імпортозаміщення, активізації залучення інвестиційних ресурсів, активізації інноваційної діяльності та розвитку інноваційної інфраструктури, розвитку логістичних платформ, стимулювання та підтримки малого бізнесу, інформаційної трансформації (стор. 221-223, 182-196, 212-217).

Набули подальшого розвитку трактування понять «модернізація економіки регіонів» (стор. 53); «ендогенні чинники» (стор. 72); «економічна безпека регіону» (стор. 66), а також методичний підхід до прогнозування економічного розвитку регіонів під впливом активізації дії ендогенних чинників регіонів з використанням методу згладжування даних Гауса, що дає високу точність знаходження найбільш ймовірного значення величини середнього та можливість прогнозування змодельованого комплексного інтегрального індексу за методичним підходом оцінювання впливу ендогенних чинників на стан економічного розвитку (стор. 229-238).

3. Зміст та завершеність дисертації

У дисертації сформульовано теоретичні положення, методологічні основи, удосконалено методичні підходи та надано практичні рекомендації щодо задіяння ендогенних чинників модернізації економіки регіонів України в сучасних умовах.

У першому розділі дисертації автором здійснено дискурс наукової думки щодо еволюції теоретичних засад розвитку продуктивних сил та впливу на ці процеси ендогенних факторів. Виокремлена концептуалізація взаємозв'язку економічної безпеки регіональних господарських систем з процесами сталого розвитку. Автором доведено, що спрямування зусиль щодо модернізації економіки регіонів завдяки активізації ендогенних чинників повинно відбуватися із парадигмою сталого розвитку у напрямі креативного, сталого та інклюзивного зростання із дотриманням вимог забезпечення економічної безпеки регіональних просторових господарських систем. В результаті проведеного дослідження обґрунтовано, що ендогенні чинники - це сукупність територіальних ресурсів, а також задіяння інституціональних можливостей у напрямках активізації їх виявлення через локалізацію економічної активності, гармонізацію соцігуманітарних відносин, охорону довкілля та раціональне природокористування, завдяки синхронізації загальнодержавних, регіональних і місцевих ініціатив та мінімізації ризиків загострення центрально-периферійних відносин і асиметрії просторового розвитку. Дисертантом запропоновано методологію дослідження, що дає можливість розглядати процеси модернізації регіональних систем, всебічно та одночасно враховувати постійні динамічні зміни та еволюційно-суспільний характер функціонування систем різного рівня. В межах визначення методологічних засад дослідження активізації залучення ендогенних чинників до модернізації економіки регіонів в сучасних умовах доведено доцільність використання системного, ресурсно-функціонального та синергійного підходів.

У другому розділі розроблено методичні засади оцінювання впливу ендогенних чинників на стан розвитку регіональної економіки. Автором з використанням удосконаленого методичного підходу розраховано інтегральні індикатори ендогенних чинників економічного, виробничого, наукового, людського та екологічного розвитку регіонів та комплексний інтегральний індекс по регіонах України. Для виявлення найбільш впливових чинників на розвиток економіки регіонів було використано метод матричної гри, що

забезпечує практичну обґрунтованість через лінійне наближення шляхом оптимізації вибору стратегії гри за коефіцієнтами впливу ендогенних факторів на інтегральний індекс для двох регіонів, близьких за критеріальними значеннями індексу. Досліджено параметричні характеристики стану економічної активності регіональних господарських систем, виокремлено критеріальні характеристики стану людського потенціалу та імпортозаміщення як імперативу активізації функціонування регіонів України.

У третьому розділі дисертації апробовано напрями спрямування внутрішніх інформаційно-інвестиційних ресурсів регіону у розвиток продуктивних сил на засадах сталості. Розроблено мотиваційну стратегію прискореного становлення новітніх форм територіальної організації регіональної економіки задля забезпечення її конкурентоспроможності в умовах євроінтеграційного вибору. Виокремлено засади забезпечення економічної безпеки регіонів з використанням комплексного багатоцільового підходу з боку регіональних та місцевих органів влади для максимального залучення ендогенних ресурсів, забезпечення стійкості економічного зростання регіонів, їх фінансової самодостатності та інклюзивного розвитку. Це також передбачає багатоцільовий підхід з боку регіональних та місцевих органів влади щодо: імпортозаміщення, що базується на концепції максимального задіювання ендогенних ресурсів та виробництва імпортозамінної продукції, орієнтованої на внутрішній ринок, та перехід до експортоорієнтованої політики регіонів; активізації залучення інвестиційних ресурсів для здійснення модернізації економіки регіонів, у тому числі, за рахунок державно-приватного партнерства; активізації інноваційної діяльності та розвитку інноваційної інфраструктури (інноваційних бізнес-інкубаторів, інноваційних регіональних фондів, консультаційних регіональних інноваційних центрів, венчурних фондів, технопарків, індустріальних парків); розвитку логістичних платформ для забезпечення просторово-часової оптимізації товарного руху в регіоні; стимулювання та підтримки малого бізнесу; інформаційної трансформації, що базується на розвитку інформаційної сфери та її інфраструктури. Це дасть

можливість отримати синергійний ефект для забезпечення впровадження інноваційного базису модернізації економіки регіонів.

У висновках узагальнено основні результати виконаного дослідження.

Таким чином, можна констатувати логічну побудову, цілісність і завершеність дисертаційної роботи Ханіна С.Г., яка виконана на необхідному науковому рівні.

4. Значення наукових положень і висновків дисертації для науки та практики, рекомендації щодо їх використання

Теоретичне значення проведеного дослідження полягає у науковому обґрунтуванні теоретико-методологічних засад модернізації регіональних господарських систем.

Отримані автором наукові результати дисертаційного дослідження створюють необхідне підґрунтя для задіяння ендогенних чинників регіонів на засадах сталого розвитку.

Результати дисертаційного дослідження мають прикладне значення, оскільки висновки та пропозиції доведені до рівня конкретних рекомендацій щодо: методичних засад оцінювання впливу ендогенних чинників на стан розвитку регіональної економіки; забезпечення економічної безпеки регіональних господарських систем; активізації задіяння ендогенних чинників модернізації економіки регіонів; впровадження мотиваційної стратегії прискореного становлення новітніх форм територіальної організації регіональної економіки; напрямів задіяння внутрішніх інноваційно-інвестиційних ресурсів регіону в розвиток продуктивних сил на засадах сталості.

Це підтверджується документально засвідченими фактами впровадження пропозицій здобувача, зокрема в діяльності: Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України в роботі Департаменту регуляторної політики та підприємництва пропозиції щодо інтенсифікації виробничої активності малого і середнього підприємництва (довідка № 17/5-20 від 26.02.2020 р.); Міністерства цифрової трансформації України при формуванні

проекту Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2027 року, де використано результати дослідження, враховано аргументи залежності ендогенних чинників модернізації економіки під час розвитку цифрової інфраструктури регіонів України, а також обґрунтування, що розвиток цифрової інфраструктури регіонів як ендогенний чинник модернізаційних засад регіонів України сприятиме підвищенню рівня якості життя населення та економічної безпеки регіонів шляхом убезпечення більшої ефективності суспільно-виробничих процесів в умовах сталого розвитку регіонів (довідка № 1/10/3-3315 від 20.05.2020 р.); Науково-дослідного центру індустріальних проблем розвитку Національної академії наук України – пропозиції щодо модернізації економіки регіонів у сучасних умовах для забезпечення підвищення якості соціальної сфери та ефективності економіки регіонів із дотриманням вимог до їх економічної безпеки за рахунок активізації залучення ендогенних чинників та сталого розвитку, що дало змогу визначити завдання модернізації економіки регіонів щодо: інноваційного, соціального, економічного, інклюзивного, екологічного розвитку економіки регіонів (довідка № 05/40 від 10.02.2020 р.).

Результати наукового дослідження рекомендуються також для впровадження у навчальному процесі при підготовці фахівців економічного профілю у ПВНЗ «Міжнародний науково-технічний університет імені академіка Юрія Бугая».

Окремі висновки та положення, сформульовані автором, можуть бути використані в наступних наукових розробках, присвячених вивченню теорії регіонального розвитку.

5. Повнота викладу наукових положень, висновків і рекомендацій в опублікованих працях

Отримані результати наукових досліджень, виконаних С. Г. Ханіним, повною мірою опубліковані в наукових вітчизняних та закордонних виданнях. А саме, основні теоретико-методичні та прикладні положення дисертаційної роботи відображені у 29 наукових публікаціях, з яких: 12 – публікацій у наукових фахових виданнях (з них 11 – у виданнях, внесених у міжнародні

наукометричні бази даних); 3 – статті у міжнародних виданнях; 14 – у матеріалах міжнародних науково-практичних конференцій. Загальний обсяг друкованих робіт складає 8,05 др. арк., з них 6,67 др. арк. належать особисто дисертанту.

6. Зауваження до дисертаційної роботи та дискусійні положення

Позитивно оцінюючи результати дослідження, необхідно висловити окремі зауваження:

1. На рис. 1.1. (стор. 56) «Причини, різновиди та напрями спрямування модернізації економіки регіонів» представлено причини, що зумовлюють модернізацію економіки регіонів, на наш погляд, доцільно було б, окреслити напрями нівелювання окреслених причин.

2. На наш погляд, робота значно виграла б, якщо би автор приділив більше уваги питанням модернізаційних аспектів якості управлінського середовища регіональних економічних систем відповідно до досвіду європейських країн.

3. Із урахуванням акцентування активізації використання ендогенних чинників у модернізації економіки регіонів, на наш погляд, потрібно було б, більше уваги приділити процесам децентралізації владних повноважень та їх впливу на модернізацію регіональних просторових систем, а також пошуку шляхів посилення спроможності органів місцевого самоврядування в контексті активізації місцевого економічного розвитку.

4. У підпункті 3.2 автором запропонована мотиваційна стратегія прискореного становлення новітніх форм територіальної організації регіональної економіки задля забезпечення її конкурентоспроможності в умовах євроінтеграційного вибору (стор. 218-221). Але, при цьому дана стратегія не містить конкретних шляхів залучення фінансових ресурсів для її реалізації.

5. Автором обґрунтовано методичний підхід щодо прогнозування економічного розвитку регіонів під впливом активізації дії ендогенних чинників регіонів (стор. 230-232), але, при цьому, на наш погляд, доречним було б подати розрахунки похибки при прогнозуванні, що підвищує точність отриманих даних прогнозу.

6. Дисертантом при виокремленні найменувань часткових показників було використано метод прийняття рішень за Т. Сааті (стор. 108-110), але, на нашу думку, доцільно було б висвітлити недоліки, притаманні даному методу.

Водночас, висловлені зауваження суттєво не впливають на позитивну оцінку дисертаційної роботи, яка є оригінальним, самостійним дослідженням, а їх врахування поглибило б та посилило її цілісність як наукового дослідження та його результативність.

7. Відповідність дисертації встановленим вимогам

За змістом і оформленням дисертація Семена Григоровича Ханіна на тему «Ендогенні чинники модернізації економіки регіонів України в сучасних умовах» відповідає вимогам пп. 9, 11, 12, 13 та 14 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567 (зі змінами). Зміст опублікованих наукових праць здобувача достатньо повно відображає основні положення дисертації. Автореферат повністю відображає основні положення, висновки і рекомендації дисертаційного дослідження і є ідентичним змісту дисертації.

Загальний висновок

Дисертаційна робота С. Г. Ханіна на тему «Ендогенні чинники модернізації економіки регіонів України в сучасних умовах» є самостійною, завершеною науковою працею, в якій отримані нові, науково-обґрунтовані результати, що в сукупності вирішують важливе науково-прикладне завдання щодо активізації задіяння ендогенних чинників модернізації економіки регіонів в сучасних умовах.

В цілому за змістом і оформленням дисертаційна робота С. Г. Ханіна на тему «Ендогенні чинники модернізації економіки регіонів України в сучасних умовах» відповідає вимогам до дисертацій на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук, зокрема пп. 9, 11, 12, 13 та 14 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567 (зі змінами), а її автор – Ханін Семен Григорович заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.05 – розвиток продуктивних сил і регіональна економіка.

Офіційний опонент:

кандидат економічних наук,
директор Департаменту розвитку економіки
та сільського господарства
Чернігівської обласної
державної адміністрації

Олександра ХОМИК